

Correspondență de la românii din secuime în „Gazeta Transilvaniei” din 1909

Deosebit de interesantă este relevarea vieții naționale românești din secuime, așa cum se reconstituie ea din corespondența trimisă de românii din comitatele Ciuc, Trei Scaune și Odorhei, prestigioasei publicații brașovene „Gazeta Transilvaniei”, în 1909¹. Sunt prezentate astfel, imprevizibile ca și viața însăși, evenimente pur și simplu pitorești, cotidiane sau ieșite din comun, aspecte de ordin național și cultural ori de mentalitate și evoluție a raporturilor interetnice. Avem astfel prilejul să cunoaștem totodată și, o serie de personalități ale românilor din zonă, care s-au afirmat prin statura morală în lupta pentru supraviețuirea vieții naționale într-o epocă ostilă acestui demers, când cuvântul de ordine al statului ungar era maghiarizarea cu orice preț.

Și în anul 1909, „Gazeta Transilvaniei” - o instituție standard a opiniei publice naționale - a publicat mai multe corespondențe din secuime. Seria acestora începe chiar cu un fapt pitoresc, ieșit din comun. Astfel, la 23 ianuarie st.n. „Gazeta” publica următoarea știre sub titlul: „Până la 3 noaptea în vârful unui brad”:

„Economul Ioan Candel din Brețcu ne roagă să publicăm următoarea întâmplare: Prea stimate d-le Redactor! În zilele trecute s-a întâmplat un caz care merită a fi publicat în gazeta Dvs., anume: Mergând de la Brețcu spre Poiana Sărată, aproape de Oituz, mi-a eșit o droaie de lupi în cale. Văzând pericolul ce mă amenință, m-am suit într-un brad mare, unde am stat până la 3 oare noaptea.

Stând astfel, auzii ceva vorbă, mi-am venit în fire și am început a striga după ajutor. Deodată văzui venind două sănii, care mergeau în pădure și alături un domn cu pușca în spate. Era tânărul student Teofil Dimian, cu servitorii părinților și trei câni mari, care au dat năvală la lupi. Iar tânărul student încercând pușca, sare din sane jos, merge după câni și vede lupi dând ocol, trage mai multe focuri, cu care nimerește 3 din lupi, apoi sumuță câinii și împărștie pe ceilalți dimpreună cu servitorii. Atunci mă dădui jos, mulțămii tânărului student și ajutai a pune lupii în sanie, iar ei merșeră mai departe. Vă rog a anunța acestea, care s-au întâmplat a cincea zi după Crăciun”².

Evenimentul este decupat parcă dintr-o poveste fabuloasă de Crăciun și se reconstituie un fragment din „romanul” vieții de la „țară”, din secuime, în care eroul principal este „domnișorul Dimian”, student, descendent dintr-o familie românească bine cunoscută în zonă³.

Următoarea corespondență de la românii din secuime o publică „Gazeta” la 30 ianuarie st.n., cu titlul „Alegerea de preot în Dobârlău”:

„Ni se scrie: Duminică, la 11 ianuarie st.n. 1909, s-a făcut alegerea de preot în comuna Dobârlău. tractul Treiscuime. Alegerea a fost condusă de mult onoratul domn protopop al tractului, Constantin Dimian, în cea mai mare

ordine. Dintre cei șase candidați, a înrunit majoritatea voturilor tânărul cleric absolut Iosif Tătulea, având 102 voturi. Candidatul Colceriu a înrunit 43 voturi iar dl. Ciora 7 voturi. Ceilalți trei concurenți, n-au înrunit nici un vot”⁴.

Așadar, o alegere democratică de preot în Dobârlău, și din nou ne întâlnim cu neamul Dimianilor, prin energicul protopop Constantin Dimian⁵.

La 4 februarie st.n. „Gazeta” publica o „recentă” listă de contribuție în bani pentru masa studenților români din Brașov (pentru care au contribuit numeroși români din întreaga Transilvanie). „Cu lista de colectă nr.10? (colectant Silvestru Cioflec, cl.V, gimnazială): Constantin Cioflec - Arpătac (azi Araci, jud. Covasna) 3 coroane, George Rafiroi 1 cor., Romulus Cioflec 1 cor., Maria Bucșa 1 cor., Constantin Cioflec junior 1 cor., Valeria Cioflec 20 b., Octavian Cioflec 20 b.” Total erau adunate 540 coroane pentru masa studenților români din Brașov până la acea dată⁶. Se dezvăluie astfel un crâmpel din sufletul frumos al românilor din Ardeal, în interes național, fiind cunoscute pentru cultura românească familiile Cioflec și Rafiroiu din Araci⁷.

Interesul românesc era, pentru locuitorii din Bicaz (azi Bicăzu Ardelean) jud.Ciuc, să apară anunțul și în „Gazetă”, sub titlul „Concurs pentru postul de subnotar în Bicaz”. Astfel apăreau în „Gazeta” din 9 februarie st.n. următoarele: „În interesul obștesc, un abonat al foaiei noastre ne roagă a publica, că pentru ocuparea postului de subnotar în comuna mare românească „Gyergyobekas” (Bicaz), împreună cu un salariu de 1000 coroane plătit de stat, este publicat concurs cu termen de 18 februarie a.c. Concursurile sunt a se adresa la protopretorele din Gyergyótölgyes (Tulghes) (postaallomas), Csikvarmegye (comitatul Ciuc)”⁸.

În Bicaz a fost notar mulți ani Ioan Urziceanu, în 1909 fiind trecut la pensie. Cu acest prilej „Gazeta” publică în 26 februarie st.n. o corespondență din comitatul Ciucului, februarie 1909, cu titlul „Un act de recunoștință”. Despre ce se întâmplase aflăm din interesanta relatare semnată de un muntean: „În 25 ianuarie a.c. sub conducerea d-lui protopretore al cercului Tulghes, Veress Lajos, o deputațiune constătătoare din notarii, primarii cercului Tulghes, precum și din delegația comunei Bicaz, a predat d-lui Ioan Urziceanu, notar pensionat, de prezent locuitor și proprietar în comuna Corbu, ca fost notar al comunei mari Bicaz, un act de mulțumită și recunoștință pentru activitatea desfășurată ca notar al acestei comune în restimp de 25 ani, în care act cât și în vorbirea d-lui protopretore, ținută cu ocaziunea predării, s-a dat expresiune celei mai călduroase mulțumite pentru activitatea neobosită desfășurată în interesul unei bune administrații, cât și a promovării interesului populațiunii, începând de la

1868 până la 1871, servind ca adjunct de pretură, de la 1871 până la finea anului 1883 ca protopretore - când cu ocaziunea res-taurării a succes șovinismului și urei de rasă a-l majoriza cu 2 voturi iară din 1883 până în 1908 ca notar al comunei Bicaz, în care restimp a restabilit ordinea în urma stărei desolate în care se afla administrația și finanțele acestei comu-ne, de vreme ce când și-a ocupat postul de notar în admini-stratie a aflat cea mai mare disordine, ba chaos, iară comu-nele din cercul notarial, adecă atunci: Bicaz, Dămuc și Valea Jidanului, înfundate în datorii enorme.

Când a trecut în penziune d-l Urziceanu, a lăsat în toate fondurile peste 30.000 coroane economisite din repartitia comunală, neavând comuna nici un alt venit. Afară de aceea în loc de 3 comune mici, în stare desolată, a lăsat o comună mare, bine organizată, cu administrație exemplară și una dintre cele mai de model din întreg comitatul Ciucului.

La felicitarea d-lui protopretore d-l Ioan Urziceanu a mulțumit foarte emoționat, iară după aceea unindu-i pe toți la masa d- sale ospitală la un pocal de vin, și-au petrecut laolaltă până seara târziu în armonie și voie bună.

La acestea, din parte-mi îmi țin de sfântă datorință a adauge că, la înzistența cât și influența d-lui Ioan Urziceanu cât a fost ca protopretore în comuna Corbu, Tulgheș și Bicaz în fiecare câte una, iară cât a fost ca notar în comuna mare Bicaz pe lângă stăruința și conlucrarea domnilor preoți, senate școlare și inteligenți, s-au edificat 4, zi patru, școli confesionale grcat. conform legilor și prevăzute cu mobilierul și rechisitele recerute. În restimpul notariatului d-lui s-a cumpărat în centrul comunei Bicazu - cel mai acomodat lot, pe care s-a edificat o casă comunală de piatră constătătoare din 8 localități corespunzătoare, care edificiu-ar servi de fală și la multe comune mai avute sau chiar și orașe a esoperat licenția de ținut târg de săptămână, iar de 2 ori pe an. târg mare.

În poziția lui critică și gingașă de angloiat, în nici un minut nu și-a uitat din ce neam se trage și în privința aceasta cu toată ocaziunea și-a implinit cu sfințenie datorința de angloiat. Dreptatea i-a fost ținta vieții și aceea a ținut față cu oricine, fără de nici o deosebire și considerație, din care cauză a fost stimat și de străini.

Să trăiască, dară, încă mulți ani, ca să-și poată gusta în liniște rodul ostenelelor sale!"⁹.

Iată, așadar, un oficial român al statului austro-ungar, a cărui destoinicie s-ar părea că a dus atât la prosperitatea comunei mari românești Bicaz cât și dezvoltarea comunității pe plan național. Dar situația nu a fost întocmai cum a descris-o entuziastul corespondent, deoarece la 14 mai st.n. „Gazeta” publica următoarea „Întâmpinare”:

Onorată Redacțiune! Dacă pe D-l. I. Urziceanu ca Român îl trăgea inima și către treburile noastre românești, cum se vede că l-a tras inima către cele comunale, zău, în ce timp, între ce oameni și împrejurări și în ce loc a venit aci, putea să aihă acum nu un act de recunoștință forțat ca și cel publicat în Gazeta de Duminecă, nr.33 din 13/26 Februarie, ci un adevărat act pios de pomenire vecinică. I-a fost în putință, dacă-și înțelegea altcum rostul chemării și-și cultiva mai mult voința și iubirea de neam, ce, durere, nu a făcut!

Bucuros am arunca un vâl peste trecut dacă nu ar fi prezentul cu păcatele și neputințele lui și nu am avea ceva credință și speranță în viitor.

Nu ura față de nime ci datorința față de noi și ai noștri ne silește moralmente a încerca senaterea la lumină

a adevărului, spre ce scop vă rugăm D-le Redactor, că cele cuprinse în această corespondență să le publicați în prețuita Gazetă de Duminecă!

Credem că d-l Urziceanu când a venit aci a aflat, după spusa dânsului - un chaos - dar că la ducerea dânsului a rămas o anarhie încă să se știe. Poporul zăpăcit, inteligența învrăjbită, plină de neîncredere, cuprinsă de păcatul clevetirii și intrigei. Așa ni-e moștenirea rămasă!

Ca Român față de Români a fost pretensiv, ba absolutistic ca un polițaiu, cu străinii: prevenitor, conciliant și tacticos! Îi plăcea mult să fie lingușit și repectat, de ce nici nu se poate plânge: dovadă că la toate cele-l puneau în frunte.

Sub conducerea dânsului străinii s-au încheat, Românii s-au divizat. „Divide et impera“!

Nu să fi făcut școli, cum se afirmă în actul de recunoștință, fără dacă nu la-a putut împedeca făcerea, le-a împedecat dezvoltarea și înaintarea. Sub dânsul și la stăruința dânsului s-a scos repartitia școlară din cea comunală prin ceea ce școlile și învățătorii au primit o grea lovitură iar confesiunea o nouă sarcină de 10 procente mai mult. Act de recunoștință!

După scoaterea repartitiei școlare din cea comunală, încasarea repartitiei școlare în lipsă de altul a luat-o asupra-și tot casierul și strângătorul de dare comunal, care acum după asta avea cele 10 procente, cari dădeau un venit de peste 500 coroane. Primarul, un armean (Görög) era învoit ca din banii comunali să se deie a conta repartitiei școlare - salariile învățătoarești și la alte lipsuri școlare - dânsul nu. Chiar și după ce reprezentanța comunală între care și străinii au decis - și primit aceasta, ba a luat și răspunderea față de superiori pentru asta - dânsul tot o împedeca.

Sub președinția dânsului a perdit „însoțirea noastră de credit” peste 30 mii coroane; a trecut „Consumul” în mâna lui Görög, care apoi în scurt i-a făcut capăt eu fili-ale cu tot. Societatea de lectură și cânt a căzut în agonie. Cât a fost aci, foi românești pe numele dânsului nu a purtat.

Că să fi avut luptă grea și poziție gingașă! Cu cine? Doară cu sine și conștiința sa. dar cu alții nu, căci afară de nebunaticul îndrăcit Butnariu și cameleonul Görög - ceilalți nu îndrăzneau a-l contraria, la atâtea l-a dus!

Așa stă treaba”!¹⁰

Cel puțin în planul „divizării” dintre români, autorul acestei întâmpinări, care semna „Bicăzanul”, avea dreptate, mărturie fiind însăși epistola sa.

La 2 și 5 iulie st.n. „Gazeta” i-a dat drept la replică lui însuși Urziceanu, care publica „0 desmințire”, din Corbu, la 4 iunie 1909, astfel:

„Onorată Redacțiune! În „Gazeta Transilvaniei” nr-ul 94 a.c., subsemnat de „Bicăzanul” a apărut un pamflet față de persoana mea, plin de clevetiri și răstălmăciri ale adevărului, din care motiv mă rog de binevoitoarea ospitalitate, a-mi da ocazia tot prin coloanele prețuitei d-voastră foi, a mă purifica față de aceste invective și a le reduce la adevărata lor valoare.

Nimeni nu afirmă că am făcut școli - că la aceasta nu m-a ajutat punga, dar încă pe timpul când eram pretore, am stăruit și conlucrat la sporirea și asigurarea fondurilor școlare din întreg cercul - prin controla severă ce am exercitat, că taxele încu-se după toate petrecerile de dans - ce se ținau în comune, câte de 2 ori - și pedepsele după neglijări de școală și alte amende, destinate în favorul

școalelor, incurse la primări - să se administreze respectivilor casieri școlari fără întârziere, din care - ridicate la sume frumoșele - mai târziu s-au edificat școalele, care împrejurare se poate dovedi prin jurnalele și actele aflătoare pe la școli și în arhivele comunale, - la edificarea acelor școli prin indemn și îmbărbătare morală mîntui mi-am dat concursul, ba la unele după modestele mele împrejurări - chiar și materialmente am contribuit, despre ce pot da mărturie toți de pe acele vremuri, câți mai sunt în viață. Acestea nu le menționez ca să mă laud, ci să desmint clevețirea.

Cu toată ocazia dată am îndemnat - sfătuit părinții să-și poarte copiii la școală; cât am fost notar, pe părinții renitenți, pe baza listelor de lenevire - deși în prima linie nu era datorința mea - în fiecare lună, regulat de 2 ori citându-i în cancelaria notarială, după dojană fără succes, îi amendam de multe ori destul de sever; aceasta se poate dovedi cu acte, cu respectivii părinți și cu d-nii învățători.

Așa dară, în poziția în care mă găsim în această privință, ce se mai putea alta aștepta de la mine, și ce puteam face mai mult?

Scoterea repartitiei școlare din cea comună: Repartițiile școalelor, la insistența și dispoziția mea încă, ca pretore, s-au primit în tot cercul Tulgheșului în rubrică separată în listele de repartitie comunale, ba în unele comune chiar și capeția preoțească, care dispoziție, după ce au ajuns alții în cărma cercului, nevenindu-le la socoteală - în urma arățărilor comisarilor emiși din partea congregației comitatense, incredințați cu revidierea rațiociniilor (socotelilor) comunale - prin ordin mai înalt s-au scos iară în tot cercul din listele repartitiei comunale, despre ce dau dovadă acte aflătoare în arhivele comunale.

Anticiparea salarelor învățătoarești din banii comunali: Ca notar, după lege fiind controlorul casierului, care era totodată și primarul comunei - eram dator a semna toate erogațiunile cheltuielilor ce se făceau din cassa comună, aceste asemnări le puteam face numai pe baza și în cadrele preliminarului comună, în care nu se cuprindea nici salarele învățătoarești, și după ce în privința anticipațiunei, eespective împrumutării învățătorilor din banii comunali - cererile senatelor școlare din partea congregației comitatense au fost respinse - cum puteam și după aceea, ca în prima linie răspunzător, tolera fără nici o observare, ca să se întrebuințeze banii comunali spre alte scopuri decât spre acelea spre care au fost destinați, fără să comit abuz de oficiu și încredere și fără să fiu tras la răspundere; dar cu d-nii foști primari comunali am aflat totuși mijlocul, ca învățătorii după puțină și după aceea, până când se putea încassa repartitia școlăiei, să poată fi ajutorati, ceea ce cât am fost acolo s-a și întâmplat, care împrejurare nu o pot nega nici dânsii, cari îndeajuns o dovedesc și actele referitoare la aceasta și aflătoare în archiva comunei. La aceasta mi se va reflecta, că acestea toate mi-a fost datorința din oficiu să le fac, ceea ce numai în parte se poate admite, în alte locuri este ridicat notarul în slavă și dacă nu ajută și nu face nimic, numai să facă și să nu împiedice treaba.

Data pentru strângerea repartitiei școlare de 500 cor. Nu se poate accepta motivul adus de „Bicăzanul” că după un interval de 60 de ani de când există școle și învățători în Bicaz să nu se afle indivizi cunosători de carte, cari gratis să fie în stare a strânge banii școlăiei și a purta despre dânsii o evidență simplă, după cum se întâmplă și pe aiurea, și nu ar trebui să se lege morfiș de strângătorul de bani comunali și spre îngreunarea contribuabililor să-l doteze cu cele 500 cor, cu atât mai vântos, că strângătorul de bani comunali pentru banii școalelor nu dă garanță și nici altcum la răspundere nu este deobligat, încasarea prin

forță și așa ținându-se de atribuțiile primăriei, dară lucru firesc, este mai comod a nu face nimic și a aștepta porumbu fript în gură!

Păgubirea institutului de credit: Când s-au votat miile pierdute cumnatului jidan al directorului de bancă Alexandru Precup, de bună seamă pentru recompensa considerabilă, nu eram eu președinte, și nici nu am știut, nici votat nici un crucer din acel împrumut, nici nu am luat parte la banchetele și tractările de la masa numitului director, ce a precedat împrumuturile menționate după cum a făcut Bicăzanul et consortes, și eu nici nu am luat împrumut nici un ban de acolo, cum a făcut poate d-nul calomniator și compania-i - când am intrat eu ca președinte - afară de vreo 5000 de cor: nu s-au mai putut mîntui - aceasta se dovedește din protocoalele și registrele aceluia institut și va dovedi și cercetarea judecătorească, în curgere, cine este vinovatul!.

Nerușinată infamie e și aceea, că consumul prin mijlocirea mea s-a nimicit - acel consum fără statute și fără vreo bază solidă s-a înființat tot de vr-o câțiva vânători după venite și aflători în fruntea însoțirii de credit cu scop - nu de a ajuta poporul, ci spre a-l specula, deoarece poporul nici după înființarea consumului nu a primit marfa mai ieftină ca de la alți speculanți - e drept că vreo 2 învățători - în detrimentul misiunei lor - au deschis filiale de băcănie, dară nefiind nici dînșii nici cei din centru verșați în ale negustoriei după interval de vro 2 luni, înglodați în datorii și după ce a pus în crisă și de la însoțirea de credit sume considerabile de bani - s-au bucurat, că au putut scăpa și preda toată afacerea d-lui negustor Georg Görög, - la început am fost și eu ca simplu membru, dară după ce m-am convins că nu merg bine treburile, m-am retras, așadară, nici la înființare nici la desființare ca factor de samă nu am luat parte, în care cauză mă provoc la toți câți au fost membri și au avut parte la afaceri și ceva atingeri cu acel consum.

Acest nenorocit consum, menit numai ca să-și umfle vr-o câțiva pungile - a avut pentru însoțirea de credit aceea funestă urmare, că văzând jidanii și ceilalți străini speculanți din loc, că sub auspiciile însoțirii de credit s-a înființat consumul - pe care-l considerau făcut în detrimentul lorr - numai decât au înființat o bancă a lor separată și prin smomniri (ademeniri) și promisiuni seducătoare începând a trage pe oamenii noștri în partea lor, în considerabilă parte l-au înstrăinat de însoțirea de credit, în urma căreia s-a început stagnarea acestui institut, aceasta nu cred că mi-o va putea desmîni cineva!

Poate că nu voi fi fost în stare a face la toți pe voie că și eu numai om am fost, dară m-am străduit a-mi împlini datorința după dreptate față de toți - văzând însă apucăturile unora și discor-diile sociale de acolo - de un timp îndelungat am fost silit a-mi însuși o ținută mai retrasă și rezervată, prin urmare nu mi s-a dat ocazie în nici un mod a învrăjbi pe cineva, nici a contribui la anarhia socială, ce bîntue în o parte a societății inteligente de acolo - așa a fost aceea și mai înainte, și nelipsând și în viitor oameni de pămura Bicăzanului, așa va fi și de aici înainte. După cum afirmă și d.Bicăzanu, e drept că am fost respectat și pus totdeauna în frunte, dar m-am și nizuț prin purtare și ținută a nu compromite, ci a merita încrederea pusă în mine și după posibilitate a mă arăta demn de această distincțiune neforțată - zăpăceala și regretul inteligenților celor curaji la inimă și a poporului în genere a urmat de acolo, că din cauza sdruncinutei mele sănătăți am fost silit pe ne-așteptate a mă retrage din post - așadară aceea zăpăceală a provenit nu din antipatie ci din alipire și dragoste către modesta mea persoană, care și acum numai când li se dă ocazie în cel mai sincer și cordial mod se mani-

festează.

În ce privește activitatea, ținuta și purtarea mea în general, despre aceea dă dovadă actul de recunoștință adătat în absența mea și nu forțat, a corpului reprezentativ comunal, ca a unei corporațiuni morale, și care cuprinde în sine tot ce este mai inteligent și mai demn de încredere a Bicazului, și adevărul de la autoritățile mai înalte, în care meritele multe-puține cum au fost, mi se recunosc, și pe care în zădar se nizuiește d. Bicăzanu a le întunece și nega.

De ce am cauzat cu stagnarea societății de lectură¹¹? Am desmăntat pe cineva să nu intre în societate? Nu cu toată ocaziunea am îndemnat la aceasta pe toți cărturarii și pe mai puțin cărturarii, nu mi-am plătit totdeauna înainte taxele de membru și atunci când nu plătea nici unul, în lipsa de bani nu am prenumărat pe banii mei li pe ale unui alt amplotat din primărie, Gazeta și alte foi pe numele societății, numai ca să nu-și piardă dreptul de existență ca atare, cât am fost președinte ce datorință nu mi-am împlinit? De 4-5 ani decând e lăsată la conducere D-Voastră, ce spor ați făcut mă rog? Nu este și acum muribundă - ori pe a cui nume au fost expedate - dar în casa mea totdeauna a fost câte o foaie-două românească, procurată pe speșele mele, dovadă că celea mai multe le păstrez și astăzi, foaie împrumut nu am cerut de la nime, cu atât mai puțin de la Bicăzanul nu am cerut!

Străinii s-au încheagat și deși mai puțini la număr se vor încheaga și pe viitor; că afară de alte sprijioane și avantaje de care sunt împărțaiți mai posed și prețioasă calitate a bunei înțelegeri și ascultări de conducători, pentru care merită toată lauda, și de la care ar putea să ieie exemplu mulți dintre ai noștri!

Dacă d-l Bicăzanul mă invidiază pentru că un oarecine, din propriul îndemn și fără nici o înrăurire din parte-mi și-a dat expresiune simțămintelor și stimei ce nutrește față de mine, să se fi ocupat numai cu mine și să nu fi adus în legătură și împrorcat cu scârboasele și spurcatele-i bale și pe d-l Butnar și Görög, ironizându-i și bagatelizându-i fără nici o cauză în mod destul de josnic, căci nefiind motiv, nu am simțit nici o contrarizare din parte-le la care nu aș fi putut sta față - altcum cred că menționații domni îi vor da răspunsul meritat.

Eu, din parte-mi, nu știu să-i fi greșit ceva Bicăzanului, decât poate aceea că lui sau căruiva partisan de-al lui din banii însoțirii de credit nu i-am fost votat un împrumut considerabil cerut cu vădită intenție de a nu-l plăti niciodată!

Dacă eu am fost cauza în Bicaz la toate relele înșirate de Bicăzanul, il rog să-mi spuie, că de doi ani de când m-am depărtat de acolo și au rămas la cărmă dânsul și cel cu dânsul de o pămură, cât s-au îmbunătățit relațiile sociale de acolo? Nu domnește și acum nepăsare, discordia și letargia? Școalele cu cât stau mai bine? În decursul acestui interval, pentru neglijență de școală la inițiativa d-sale câți au fost citați, dojeniți sau amendați?

Pe anul școlastic 1908-9, cu concursul și stăruința d-sale câți învățători și-au primit plata baremi jumătate? Însoțirea de credit prin bani întrebuințați de unii din conducători în folosul propriu și manipulări făcute tot în acel scop, nu este ajunsă mai la stadiul de descompunere și faliment, care împrejurare este secret public? - Societatea de lectură ați smuls-o oare din agonie și nu se găsește acum în doaga morții¹²?

Astfel răspundea Ion Urziceanu și „Gazeta Transilvaniei” nu făcea nici un comentariu la aceste dezvăluiri, cert este că redactorii „foii” brașovene vor fi simțit și ei un gust amar la lectura acestor schimburi de replici și la dis-

cordia dintre fruntașii români din Bicaz, în detrimentul prosperării vieții lor naționale.

O altă listă de contribuienți pentru masa studenților români din Brașov o publica, din zonă, „Gazeta”, la 3 martie st.n. Deși nu se menționează de unde sunt contribuienții, recunoaștem pe destoinicul preot Aurel Nistor și familia Nistor din Araci: „Cu lista de colectă nr:9o (colectant: Dionisie Nistor; cl.VII. gimn.): Aurel Nistor paroh 3 cor., Elena Nistor preot v.ăd. 2 cor., Aurica Nistor 4o bani, Bujorel Nistor 4o bani, Cornelia Nistor 40 bani, Corneliu V.Timariu 4o bani, N.N. 2 cor., Ilie Maștei 1 cor., Ioan Drăghiciu 1 cor., Monofteiu Bârsan 1 cor., Olimpia Radu 2 cor., !

Suma totală cor: 13,60¹³.

Cu preotul Aurel Nistor ne întâlnim și în următoarea corespondență din secuime, publicată de „Gazeta” la 20 februarie st.n. sub titlul „În favorul Asociațiunei (ASTREI)“:

„Primim următoarea informațiune ce ne vorbește de o inițiativă lăudabilă în interesul Asociațiunei noastre: Conferința preoțească din tractul Trei Scaune, la propunerea preotului Aurel Nistor, a hotărât cu unanimitate, ca fie- care preot din tract să fie deobligat a se face cel puțin membru ordinar al Asociațiunei și acest decis să fie trimis conferințelor preoțești gr.or., din toate tractele archidiecesei spre a aduce același conclus¹⁴.

Interesul național românesc cerea astfel ca fiecare preot din protopopiat să se înscrie în ASTRA, pentru a participa la realizarea programului cultural al acestei mari instituții a românilor transilvăneni.

O deosebit de interesantă evocare istorică a momentului 1848 în Odorhei o publică „Gazeta” la 1 mai st.n., semnată de Ștefan Iosif (desigur, tatăl lui Ștefan Octavian Iosif), a cărui origine era din Cața, jud. Brașov, unde tatăl său era preot. Evocarea apăsătoare la rubrica Foiletonul „Gazetei Transilvaniei”, sub titlul „O scenă tragi-comică din 1848“.

„Eram decis, spune Șt. Iosif, că însemnările atingătoare de viața mea din frageda vârstă de elev în școalele primare și gimnaziale să le las fiilor mei, ca ei, dacă vor gândi că se pot publica, să le publice, ori neaflându-le demne, să le dea pradă focului. Dar de la acest decis m-au abătut chiar unii dintre amicii și cunoscuții mei, că zău! n-ar fi poate fără nici un interes a publica cel puțin unele scene văzute și petrecute de mine însumi și sub ochii mei, sau unele auzite din gura unor oameni din satul meu natal, care ca glotași luaseră parte activă în nefastul și sângerosul războiu civil din 1848.

Voiu începe deci sub deviza de sus a comunica cetitorilor îndulgenți următoarele întâmplări:

Rezultatul de libertate, egalitate și fraternitate, trimbițat cu atâta emfază din centrul libertăților publice din Paris, străbătuse deja cam prin Martie chiar și în cele mai obscure localități ale patriei noastre. Scriitorul acestor siruri eram elev în clasa a II-a gimnazială la gimnaziul romano-catolic din Udvarhely-ul săcuiesc numit de Români (Odorhei și Odrihei. Acest orășel săcuiesc era pe atunci un târg, în care se desfășeau cu deosebire cereale transportate aci din localitățile și ținuturile imbelșugate, cum era ținutul Cohalmului(Rupeii) și al Târnavei mici - căci în țara aceasta a săcuilor; parte liberi, parte iobagi, fiind terenul petros și prin urmare mai puțin roditor, abia prospera secara, ovășul, cartofii și păpușoiul (porumbul, cucuruzul). Locuitorii orășelului erau ca și azi, secui liberi, domni (nemeși) și meseriași în prevalență argășitori de piei de boi, meserie destul de rentabilă, din cauză că materialul

brut îl preparau cu mare înlesnire în Târnava mare, care curge pe de marginea sudică a orașului. La acest ram de industrie să adăugeau alți meseriași organizați în bresle (țehuri); cismari, curelari, măcelari etc.

Comerțul, mult-puțin cât era, se găsea, cu prea puține excepțiuni, în mâinile Cap-de-boilor, Dalbucașilor, și mai știe sfântul ce buclăți, armeni emigrați aci (cu nume Kapdebo, Dalbukat, etc.), ca și pe aiurea din Moldova, apoi mai purtau comerț și vro câteva familii de Arămeni sau Macedo-români, dintre cari unii erau și văpsitori de stofe. Mi-a rămas în memorie numele familiilor Trache, care era arendașul primului hotel din centrul orașului, și Evgenie, comerciant și văpsitor. Acestor huni creștini ortodocși le servia tatăl meu, pe atunci paroh și administrator protopopesc în Cața, după moartea unchiului meu matern David Popovici, câte-o sfeștanie, îi mai și spovedia de câte-ori venia zelesul preot să-și mai vadă, copiii din școlile elementare ungurești, sau să-și desfășoare câte un cărucian de grâu ales, ce avea preț, de i se plătia munca și truda, în privința culturală notez aci, că în Udvarhely, era o școală primară condusă, cum a dat D-zeu, de franciscani, dintre cari avui norocire a avea în clasa a II-a primară un franciscan gros și scund (Erös Pal), bețiv la roată, dar treaz fiind pedagog, de îl iubiau elevii ca pe un tată. Sărmanul neputându-se desbăra de drăguța de fenyoviz(rachiu preparat din borboane de brad), a fost relegat la o parohie, regretat de elevii săi. Gradul al doilea de instrucțiune îl forma gimnaziul de 5 clase(sistem ieziuitic: principia, gramatica, sintaxis, retorica și poesis).

Chiar în centrul orașului era colegiul reformatilor calviniani, întocmit ca toate colagiile reformatilor calviniani și unitari - sociniani - din țara noastră. În acest colegiu erau concentrate: școlile primare, gimnaziu complet, o facultate filosofică, altă teologică și paremi-se și juridică. Instrucțiunea o predau în aceste facultăți profesori cu pregătire eminentă în universitățile reformate din Helveția, Holanda, Franța și chiar din Germania. Școlile primare și primele clase gimnaziale erau conduse de așa numiți perceptor, studenți interniști din unul sau alt ram al facultăților, bineînțeles sub privegherea și controlul marilor profesori - în anul 1848 ne găsim în gimnaziu romano-catolic trei Români - scriitorul acestor amintiri, vărul său Ion Popovici (Popescu) și în ultima clasă(poezis) feciorul preotului român gr.or. din Crihalma(Kiraly-halma), Ion Pop, un tânăr excelent și bine văzut de profesorii săi și ai noștri preoți catolici celibatari. În colegiul reformat paremi-se se afla pe atunci abia un singur elev român, dar de unde era și cum se numea nu știu, căci noi cei de la catolici n-aveam contact cu a numiți colegiști porecliți de noi mănăitori de linte - linteri(lencsések) -, în schimb ei ne porecleau fasolari (fusukások).

În primăvara anului memorabil noi ne găsim în clasa II-a gimn. (gramaticae classis) și interniști cu plată de câte 30 florini de argint pe an, în internatul catolic, numit seminarium, unde se adăposteau cam vreo 60 de bursieri săcui. Internatul era condus de un venerabil preot catolic, numit Daroczi, ca director - regens și de un subdirector subregenz, un popiță negru ca toată seminția sa, armean de naștere, mititel dar afurisit de sever. Cred că nu e de prisos să amintesc aci în treacăt și ceva despre instrucțiunea ce o primiam în această școală precum și despre disciplina riguroasă din internat; încât îmi pot revoca în memorie, toată instruirea se concentra în învățarea teoretico-practică a limbii latine, în care noi Românii era mai tari ca colegii noștri săcui, apoi mai putem adăoga nu știu, zău, câtă brumă de matematică, cele 4 specii cu numeri întregi și fracționari, regula de trei simplă; istoria patriei predată în latinește, noțiuni foarte elementare de geografie; în fine limba maghiară în conversația zilnică și cu limba de

predare - restrânsă însă prin deprinderile prescrise de vorbire și scriere în limba latină, în care limbă ni-se striga dimineața la 5 ore: surgite domini fratres - Sus copii din dormitoriu!, unde nici când nu se făcea foc. Dis-ciplina în seminar era severă.

Dar m-am prea abătut de la tema ce mi-am propus-o a o deșira - deci să reapuc firul.

Ca în toată țara, așa și în Udvarhely (Odorheiu Secuiesc), începând cu luna martie, sgomot de libertate, vești, emisari de la Cluj și chiar de la Peșta, adunări populare în piață, la care căscam și noi elevii gura. Se introduseră cocarde cu tricolorul maghiar, dar aceste cocarde nu străbătuseră încă în seminarul nostru, fiind catolicii mai reșer- vați în mișcarea generală și, s-o spunem verde, și mai dinastici ca reformații. Un incident ne turbură mersul regulat al școalei și al vieții seminariale. Era obiceiul, ca un elev din ultima clasă să se numiască prefect, un fel de ajutor al directorilor pentru susținerea disciplinei în și afară de seminar, când făceam excursiuni la scaldă de recreație în fiecare joi d.a. Prefectul era un gligan de fecior, tip original săcuieac, ce-și răsucia deja mustața. El avea oarecare drepturi la masă și libertatea de a ieși în oraș, mi se pare chiar fără să-și ceară permisiune, ce oricare din noi, interniști, trebuia s-o avem. Într-o zi frumoasă de primăvară iată că intră prefectul nostru în muzeu decorat pe piept cu o cocardă națională maghiară (nemzeti szín). Toți căscam gura ca la alta baza-conie. Dintr-o ferestruică, ce corespundea în muzeumul nostru din cancelaria subregensului, apare figura mititelului obraz întunecat și nu trec nici 5 minute și iată-ni-l pe popița nostru în muzeu. Întrebând pe prefect ce ce e cu semnul tricolor de pe piept, acesta răspunde ironic: Cocarda națională maghiară, care îmi place s-o port. Atunci regensul se repede asupra lui și fiind el mititel, abia-abia ajunge să-l atingă puțin și cu palma pe obraz. Feciorul iese din sală cu capul gol și fără să mai cate în dreapta sau în etânga, se repede din seminar, dirigându-și pașii iute spre colegiul reformatilor. Peste o 1/2 de oră ni se prezenta o scenă, care nu voiu uita-o niciodată. O droaie de studenți, însoțiți de ștengarii de pe strade, de calfe de pielari și măcelari, se prezentă, în frunte cu prefectul maltratată, în deal, căci și biserica și seminarul se găsește pe un colnic mai ridicat la marginea sud-vestică a orașului. Zgomotul conturbă liniștea (silentium) celor din muzeu. Se sparge ușa centrală, căci nu li se deschise de bună voie, bag samă să aibă timp bietul popița a se ascunde sau a fugi din seminar. Cu injurături sgomotoase pretind răsculații capul scleratului, carele a profanat colurile naționale. Dar deși-l căutară preste tot, prin pod, prin celan, magazine, nu fu chip al găsi. Cu atât nu se mulțumesc, ci merg la reședința parochială (plebania) unde bătrânul paroh-protopop Raimund ceacă a-i mulcomi. Ei țin una a găsi pe profanatorul colorilor naționale, caută prin toate unghiurile reședinței, scotocesc tot și preutindenea, dar în zadar. Se spunea că popița ar fi scăpat la un vecin din apropierea seminarului, unde nimănui nu-i trecea prin cap a-l căuta. Sigur e că la noaptea următoare el fu transportat pe acuns și deghizat spre Ciue ori Gyergo Sz. Miklos (Gheorgheni), de unde se zicea că se trăgea din părinți armeni, așezați aci cu comerțul lor.

Din acest moment, pasă-mite să mai fie ordine și disciplină în seminar, ba se închise seminarul, eară noi băieții ne căutaserăm cortel, unde niște fete ale gazdei noastre ne împlăntară pe pept cocarde ungurești. Într-o Duminică din Maiu, mergeam ca de obicei la biserica unită din loc. După finirea serviciului bisericesc părintele Boier ne chiamă în casă, întrebându-ne de unde eram, și cum noi ca băieți de Român purtam cocarde ungurești. Preotea-sa și mai isteată și mai fără rezervă ne spune verde, ca să lăpădam aceste cocarde, în locul căroră a ne

va face naționale românești, căci și Românii au culorile lor naționale. La moment ticlui buna femeie cocardă din culorile vechi transilvănene și ne invită ca pe pălăriute să ne punem noi panclici cu aceleași culori. De aci înainte noi purtam ca fală printre Săcui aceste drăgălașe însemne, pe atunci neoprite de nimenea. La întrebările colegilor noștri, că ce culori sunt acele, le răspundeam cu mândrie, că aceste sunt culorile noastre românești. Ei dădeau din umeri, unii mai naivi admirau frumusețea cocardelor noastre, dar preținia și armonia colegială nu se conturbă cât de puțin. Într-o zi un coleg mai țignos îmi zice: Ști mă Jozsef, că pe Vlădicii voștri i-au spânzurat de porțile Chujului? Eu îi reflectai brusc: Minciună proastă săcuiaască, căci așa ceva nu se poate, căci și noi Românii avem să ne bucurăm ca și voi de libertatea din țară. Cu atât se încheie cearta și noi rămăserăm tot prieteni ca și mai înainte¹⁶.

Episodul este de-a dreptul extraordinar prin forța evocării vieții gimnaziale catolice din Odorheul Secuiesc al anului 1848. Aflăm astfel date interesante și pitorești despre societatea micului târg de la marginea Târnavei Mari, despre cele două gimnazii: catolic și reformat, despre comercianții armeni și despre aromânii ortodocși, unul arendaș al primului hotel din centrul orașului, despre caracterul unor profesori și despre curentul revoluționar care a animat pe tinerii gimnaștiști și calfe și despre emoționantul episod al cocardelor naționale românești purtate de cei trei gimnaștiști români de la colegiul catolic. Este recuperat astfel un veritabil microroman al momentului 1848, care poate oricând figura într-o antologie a vieții de student la gimnaziile ardeleni din secolul al XIX-lea.

La 8 mai st.n. „Gazeta” publica un anunț privind ocuparea unui post de notar într-o altă comună românească din secuime, de astă dată din județul Trei Scaune. „În comuna mare curat românească de vreo 700-800 familii, Buzeul (Magyar Bodó), s-a înființat al III-lea post de notar, pentru care este publicat concurs cu termenul de 26 iunie c.ă., în joala oficioasă din Trei Scaune (Haromszek), (SzepesiSzentgyörgy) Sfântu Gheorghe. Aviz notarilor români calificați¹⁷. Anunțul este semnat de George Zaharia, învățător pensionat din Întorsura Buzăului¹⁸.

Alt anunț publica „Gazeta” la 28 mai 1909, tot în interesul românilor din secuime, și anume: „Pentru zidirea unei biserici în filia Aita Seacă, aparținătoare parohiei Aita Mare, de sub păstorirea părintelui Pompei Trif, s-a inițiat o colectă. Cei cu dare de mână sunt rugați a trimite eventualele contribuțiuni la adresa părintelui Trif în Aita Mare¹⁹.

În numărul din 5 iunie st.n., „Gazeta” publica o Convocare a despărțământului Trei Scaune-Ciuc al Astrei, semnată la 18 mai 1909 în Brețcu de Constantin Dimian - directorul despărțământului și de Ioan Oltean - secretar, cu următorul conținut:

„Subscriștii, convocăm adunarea generală a despărțământului Trei-Scaune - Ciuc al Asociațiunei pentru literatura și cultura poporului român pe ziua de 27 Maiu (9 iunie) 1909 oare 2 p.m. în Covasna, cu următorul program:

1) Deschiderea adunării. 2) Raport general despre starea despărțământului (situația întreagă, cassa, bibliotecă, membrii etc). 3) Alegerea unei comisii de 3 pentru censurarea raportului general. 4) Alegerea unei comisii de 3 pentru înscrierea de membrii și încasarea taxelor. 5) Rapoartele înscrise comisiei. 6) Absolutoriul comitetului. 7) Alegerea noului comitet. 8) Votarea bugetului. 9) Eventuale disertațiuni. 10) Propuneri. Luând în considerare însemnătatea și chemarea acestei adunări în cercul nostru, cu înzistență rugăm pe toți membrii despărțământu-

lui precum și pe alți Români dormici de a vedea poporul nostru-progresând, a participa la această adunare²⁰.

Dintr-o relatare publicată de „Gazetă” în 25 iunie 1909 privind Adunarea despărțământului Brașov al ASTREI, aflăm că la 7 decembrie 1908 s-au ținut prelegeri (conferințe) populare în Hăghig și Arpăc (azi Araci), ținute de preotul Aurel Nistor (despre „Uneltele agronomice”) și de Nicolae Bogdan (21) și V. Neguț membri ai comitetului (despre „Alcoolism”). Aflăm totodată că secretarul despărțământului Brașov al Astrei, Al. Bogdan, „a împărțit Arpăcăenilor gratuit 20 de cărțițele cu cântece populare”, astfel ca toți „cei care le-au primit să-și aducă aminte de iarna când au învățat să cetească românește”. Adunarea despărțământului a hotărât, printre altele, și premiarea părintelui Aurel Nistor, „cu unul din cele 2 premii de câte 50 coroane”.

În relatare se mai arată că la Despărțământul Brașov al ASTREI s-au alipit de la Despărțământul Trei Scaune, comunele Doboli, Hăghig și Ariușd, prin decizia din 10 mai 1909 a comitetului central al ASTREI de la Sibiu.

Interesante sunt informațiile despre biblioteci și cursurile de analfabeți ale despărțământului brașovean:

„Pentru a putea trimite în fiecare agentură câte o bibliotecă ambulantă, comitetul face tot ce se poate. În anul acesta a executat hotărârea luată în anul trecut de a mai înființa 2 biblioteci. Ele astăzi sunt gata, reprezentând amândouă, împreună cu lădițele și dulapurile de lipsă, o valoare de 310,60 coroane. Una din bibliotecile vechi s-a dat spre întrebuințare agenturii din Stupini, una din cele nouă, comunei Arpăc (Araci).

Cursuri de analfabeți. Bibliotecile folosesc însă numai cui știe ceti. Și ele aduc foloase cu atât mai mari, cu cât cetesc mai mulți. Și pentru ca să poată ceti toți, comitetul s-a îngrijit să facă școală cu neliutorii de carte, se-nțelege, iarăși cu ajutorul preoților și învățătorilor. Deoarece aceștia nu se puteau aștepta să fie plătiți de cei care vor voi să învețe cetitul și scrisul, și deoarece munca învățătorului este grea, am crezut să dăm acelor, cari vor avea în școală pe cei mai mulți țărani câte-un premiu de câte 50 coroane. S-au anunțat premiile în „Gazeta Transilvaniei” în luna septemvrie și încă odată în decemvrie. Dar de răspuns au răspuns numai 10 agenturi: Bod, Cristian, Măeruş, Arpăc, Stupini, Ghimbav, Codlea, pe Tocile, Brașovu Vechiu și Dârste. În Brașov și-n Cristian s-a și anunțat că începe cursul, dar nu a venit aproape nimeni. Dar învățătorii din Brașov și Cristian au fără îndoială meritul de a fi încercat și nu ei sunt de vină dacă oamenii încă nu vreau să priceapă pro-verbul românesc: Ai carte, ai parte. Dar acestor bravi învățători le amintim, că nici pescarul nu prinde toți peștii dintr-un râu, dacă aruncă numai odată mreaja. De câte ori nu o scot goală. Au aruncat și învățătorii noștri plasa și n-au prins nici un puțu de Român, se vede că o tuliseră pe la cârciumă; și-apoi din cârciumi, să fii nu învățător, ci vlădică chiar, și nu-i mai poți scoste. Nu vrea, iacă numai în ciuda ta, nu vrea să iasă urea să iasă. Că rachiul și jocul de cărți e mai dulce decât cartea, că în cârciumă cheltuiești bani, dar învățând să cetești nu te costă nimic, și la jocul de cărți poți pierde ce câștigi într-o săptămână. Iar învățând să scrii nu pierzi nimic. Și mintea Românilor e mai altfel decât a altor oameni, el vrea să dea bani și să piarză, nu să învețe să scrie și să cetească. Dar vom mai arunca mrejele și tot vom prinde pe câțiva, iar când ceilalți vor vedea de ce folos le poats fi învățătura vor veni cu toții și vor învăța ca să fim și noi ca alte persoane, să știm cu toții carte, de la cei dinlăun învățat până la cel din urmă servitor.

Și adevădă vrem să știm carte în limba părinților

noștri, vrem să știm cu toții ceti și scrie românește. Ce norocire pe comunele unde e școală românească! Dar acolo unde nu-i școală românească copiii Românilor nu pot învăța românește la școală, însă literile le-nvață, și astăzi în toate limbile literile sunt tot aceleași. Atunci ce faci? Dai în mâna omului când merge la biserică o carte de liturghie, iar liturghia el o știe de rost. Și se uită în carte și vede cum e scris ce cântă popa și dascălul și se pomenește că știe sloveni și ceti românește. Așa a învățat părintele Nistor pe Arpățecenii să cetească românește într-o singură iarnă. Când am fost acolo și am pus pe câțiva oameni să cetească, cetiau toți binișor. Același lucru l-a făcut părintele Nistor și cu oamenii din filiala Ariușd. De aceea, pentru că a învățat să cetească românește 2 sate întregi, am propus să i se dea un premiu de 50 coroane”²².

Așadar, se distinge și de astă dată o comunitate românească de excepție din secuime - Araciul, și o personalitate importantă a românilor din zonă, preotul Aurel Nistor.

O interesantă prezentare a societății băilor de la Borsec, alertată de sosirea prințului Carol (viitorul rege al României, Carol al II-lea) este publicată de „Gazeta” la 5 august 1909 st.n., sub titlul „Scrisoare din Borsec - iulie 1909”.

„Ziarele maghiare amănaseră de mult - se spune în corespondență - că în vara anului curent regina României va petrece câteva săptămâni la Borsec. Această veste, încă neconfirmată, însă aici desmințită la locul competent, ține în o continuă încordare publicul puțin, care se află vara în vilegiatură la Borsec și pune în perspectivă și alungarea monotoniei, ce domnește în această scaldă. Nu este eschis ca zvonul venirii reginei României la Borsec să fie o simplă apucătură a cârciumarilor și a altor interesați de aci spre a reținea încă publicul gata de plecare și totodată a atrage oaspeți noi.

Cu svonul despre venirea reginei aduc în legătură și voiajul ce l-a făcut de curând în Borsec fostul primar al Bucureștilor, Mișu Cantacuzino, numindu-l pe acesta principe și mareșalul reginei, care a vrut să ia dispozițiile anterioare necesare. Și ca invitația publicului să fie susținută fără întrerupere, se signala zi de zi venirea vreunui oficial superior din anturajul familiei regale a României, spre a pregăti venirea reginei României, iar pe ziua de 23 I.c. se susținea hotărât sosirea moștenitorului de tron al României, astfel că în 24 I.c. personalul de serviciu din singurul restaurant mai de samă, „Kemeny”, și făcu pregătirile, ca la amiazi să i se poată servi înaltului oaspe prânzul.

Publicul mai pesimist lua în zeflema pe cei ce susțineau venirea moștenitorului de tron, când această bulumăceală o împrăștiu pufăitul celor două automobile, ce se opriră în fața restaurantului. Eram în față cu realitatea, având înaintea noastră nu pe moștenitorul de tron, ci pe fiul acestuia, Carol, însoțit de medicul de curte și de 7 tineri români descendenți din familiile mai fruntașe și mai de influență din România.

Cei ce cu ocaziunea espozitiei văzură mai pe urmă pe prințșorul Carol, rămaseră acum frapați de progresul ce l-a făcut în dezvoltarea corporală, nemai putând fi numit prințșor; ci prinț. A crescut în 2-3 ani ca feciorii de crai din baze.

Un adevărat făt frumos, svelt, robust și vioiu. Prezentare și ținută foarte cuceritoare, cure de pe buzele tuturor celor de față a stors expresiuni de simpatie și admirație și numai lipsei de flori are să-i mulțumească prințul, că din bătaia de flori a scăpat fără leșuni corporale.

La scoborârea din automobil îl întâmpină publicul cu strigăte de „să trăiască” și „eljen”, la ce a răspuns cu

un salut milităresc afabil. Purta haine simple deschise de voiaj, în butonieră având inscripția: 24 Novembre - S.S.R.-11905, ceea ce se putea observa și în butonierele celorlalți 7 camarazi ai lui. În restaurant, la masă, prințul luă loc la dreapta medicului, înșirându-se mai departe ceilalți voiajori.

Afară de medic nici unul dintre însoțitorii prințului nu trecea etatea de 18 ani. La prânz li s-a servit un menu bogat. Șampania ce voia cârciumarul să o controleze, prințul o respinse, mulțumindu-se cu vin amestecat cu apă minerală. La masă prințul era vesel, se întreținea prietenește cu camarazii lui, dovedind un apetit bun de mâncare. Discuția veselă ce se incinsese la masă au conturbat-o accentele artei. Cât de frumoasă și încântătoare, intonată de tareful de țigani din loc. Au urmat apoi nește doine ungurești, csardașul, și câteva variante de valsoston. Prințul trata multă plăcere fără de ariile mai nouă de vals.

După servirea prânzului și-a aprins o țigaretă și a scris mai multe ilustrate pe cari le-au iscălit și camarazii săi.

În timpul acesta, copilița de vreo 3-4 ani a doctorului de bae din loc, într-un moment necontrolat, s-a furișat înaintea Alteții Sale, făcându-i un gingaș compliment și predându-i un buchetaș de flori, care dar a fost primit cu multă plăcere. O doamnă, în schimbul unui buchet de flori a esoperat ca prințul Carol să-ți scrie numele pe evantaliul ei.

Fiind deja oarele 3 d.a., s-au luat dispozițiile de plecare, cari au durat vreo jumătate de oră. În acest timp, Alteța Sa a supravegheat umplerea cazanului de la mașina automobilului cu benzin, și-a făcut diverse glume cu camarazii săi. S-au luat mai multe fotografii. Când s-a predat Alteței Sale rugarea de a permite să fie fotografiat, principele Carol, cu un accent ireproșabil românesc și surâzând a zis către șofer: „Vino George în apropiere, să te fotografieze”. Șoferul George și-a luat vesel o poziție, după părerea lui favorabilă, pentru a fi fotografiat. Mai târziu însă și-a exprimat față de Alteța Sa nedumerirea că poate a rămas afară din fotografia luată. Alteța Sa l-a mulcomit cu cuvintele: „Dacă nu te ia, să faci procese”; ceea ce a produs haz, iar George s-a dat mai către mașină, se vede că Alteța Sa cu deosebită predilecție glumește cu șoferul său.

Prințul a dovedit și cunoștințe tehnice explicând camarazilor săi mecanismul automobilului, și compoziția benzimului.

Ba însuși el făcea pe șoferul, bătând, învărtind unde era de lipsă pentru a pregăti de pornire automobilul. Publicul, până au ținut aceste pregătiri de plecare, îl privia cu multă lăcomie pe acest făt frumos, care mai erialaltăeri, în frumosul costum românesc de cioban, cu cușma pe ureche, prins pe după cap cu viitorii lui supuși, juca hora pe romanticul loc dinaintea castelului Peleş. Străinii făceau cu multă aluzie observări, că ce popular și democrat prinț este Carol.

Pentru noi, ziua de 24 iulie a fost zi de sărbătoare, văzând între noi pe viitorul purtător al coroanei României”²³.

Suntem, așadar, martorii unui moment de excepție pentru români și celelalte etnii din Borsec în vara aceluia an și relatarea este de nădejde de pana unui scriitor veritabil. Din păcate însă, dezinvoltura acestui „Făt Frumos” ne amintește de viitoare scandaluri de pomină, de la dezertare de pe front, la amoruri zgomotoase, la renunțări repetate la tron etc.

La 12 august st.n. „Gazeta” publica o știre „Din

arhidieceza greco-catolică", și anume că „administratorul parohial din Poian (Kézdi-szentkereszt), Alexandru Cojocaru, a fost numit paroh în Teleac (Teleacul Jidanului, protopopiatul Giurgeu), iar Simion Coman la Poian și Solomon Barbu la Lemnia”²⁴.

Un fapt neobișnuit, ca uzanță politică la elita conducătoare ungară, se întâmpla în Bicaz la sfârșitul verii anului 1909, fiind relatat într-o corespondență publicată, de „Gazetă”; scrisă în Bicaz la 4 septembrie, sub semnătura „Buzoianul” și având ca titlu „Când un deputat Kossuthist se coboară în mijlocul alegătorilor săi români...”. Totul este prezentat cu o fină ironie și șarjă, care se remarcă încă din titlu.

„E primul caz - scrie „Buzoianul” - că un deputat dietal vine în Bicaz între alegători, spre a-și da seama și spre a se informa în persoană despre stările locale, a propovădii și propaga credință și a insufla încredere în cel de o credință cu el, inspirându-le curaj la luptă. Și merită, pentru că Bicazul e o comună mare cu peste 7 mii suflete; 4 biserici, 4 școli, cu tot atâtea preoți și învățători și încă alți câțiva inteligenți și cărturari Români. (Străinii toți sunt „inteligenți” și „domni”)”.

Despre Bicaz până acum s-a vorbit de tot puțin, precum prea puțin s-a vorbit despre toți Români din Giurgeu, în număr de peste 20 mii suflete, ca și când nu am avea pe nime, sau nu ar fi ce să se scrie. Dar despre asta, de altă dată, acum mă mărginesc la acest singur caz, ținându-l destul de important și semnificativ.

Deputatul nostru, Măria Sa Sümegi Vilmos, e un om „fain” și „simpatic” care se vedea a fi bun la inimă, întrucât în anul trecut a făcut Bicăzenilor un „mare bine”, mijlocindu-le de la stat 15 vagoane de păpușoiu cu preț efitin și plătit în rate, și 20 vagoane fân cu preț moderat de 6 cor:50 filleri suta de chilogramme.

A venit la noi duminică, în 15 august, din Borszek, peste Tulgheș, însoțit de 4 trăsurii pline cu oameni cari îl însoțeau și aducând cu sine și pe soția dânsului. A fost așteptat și primit la capătul comunei de către Tulgheș, unde i s-a ridicat o poartă triumfală plină cu steaguri. La primire au asistat nădrăgarii de toate neamurile din Bicaz, cam vreo 60; popor; afară de vreo 7-8 călăreți comandați, alții nu au fost.

Vorbirea de primire i-a ținut-o primarul George Görög într-un ton îndesat 48-ist. Răspunsul deputatului a fost scurt și moderat. Finindu-și deputatul vorbirea, după ce i-am răcnit câteva „eljenuri” (să trăiască), ne-ampus cu toții pe trăsurii și am plecat către casa comunală la o depărtare de vreo 9 kilometri de aicea. Sub dâmbul bisericei din Teleac, la crâșma lui Herșko David, a doua „bisericească” a telecanilor era mult popor adunat, dar manifestațiuni nu i-a făcut nimeni.

Înaintând mai departe, unde și unde se vedea câte un Român privind de pe prispa casei. Apropierea de centrul comunei și casa comunală ne-o indicau multele tricolore și mulțimea de popor care aștepta fără însă a manifesta. Ajunși la primărie, unde erau adunați cu copii cu totul aproape la 400 inși, a fost din nou binevenat, după care d-l Sümegi și-a început darea de seamă. A vorbit cam 23 minute. Vorbirea destul de tactică și-a început-o cu fraza că: **dacă este ceva de ce să-i pară-rău în viața lui, aceea este că nu știe românește** (olahul), (vorhă să fie! - N.Cul.) **ca să-i poată vorbi poporului în limba lui, ca să-l înțeleagă**. A arătat apoi multe cestiuni. Între altele a vorbit și despre dorul de independență, căruia i se pun atâtea bețe în roate, pe care însă cu timpul le vor delătura. A asigurat apoi poporul că guvernul și cei de la putere numai „binele lui” îl voiesc, căci le face la toți deopotrivă, fără deosebire

de lege, limbă și neam. Guvernul se trudește să facă poporul învățat și bogat ca să poată fi independent (sau să plece în America - N.Cul.). Spre acest scop guvernul le promite înființarea de atâtea școli câte vor fi de lipsă. Sümegi le-a pus alegătorilor la inimă învățarea limbii ungurești, unica limbă care-i poate face fericiți. I-a îndemnat să fie cu ascultare și supunere față de națiunea domnitoare și conducătorii ei, ca de unii de la care le vine tot binele. Le-a mai spus în fine că pre cei ce-i vor învăța altcum să nu-i asculte și să-i alunge dintre ei.

Acestei vorbiri l-au urmat 2 slabe „să trăiască” și trei „eljenuri” domoale.

Finindu-se cu acestea, au plecat cu toții la „Hotel Balazs” la banchet. La banchet au luat parte și vre-o 9 Români, între cari și flexibilul țaran fruntaș Toader Timar; iar dintre nădrăgarii din loc, cei mai cu modru, și streinii veniți cu deputatul, laolaltă vreo 50 persoane.

În decursul banchetului s-au ținut mai multe toasturi. A vorbit și deputatul Sümegi, dar acum mai aprig ca înainte, poate pentru că s-a văzut numai cu nădrăgarii.

În toast a pomenit și pe Aurel Vlad, Al. Vaida, Iuliu Maniu ca agitatori, de care și de a căror învățători să nu asculte, nici urmeze nimenea, că-s periculoase și-i fac omului rău. A dat și în preoți, numindu-i împiedecătorii și prostitorii poporului, pe care-l duc de nas cum vreau ei, pe urmă a adaus: onoare esceptiunilor.

Dintre ai noștri a toastat numai părintele Botnare. Aplauzele ce i-au urmat chiar de la început, l-au silit să-și finească toastul în pripă - și fără a înțelege însuși ce a toastat.

După banchet, la 1/24, a plecat deputatul îndărăpt, însoțit de ai săi și de primarul și notarul nostru. La plecare ne-a spus că s-a simțit bine între noi, că a văzut că suntem oameni de treabă și blânzi și că între noi nu sunt agitatori, după cum îi s-a spus. A lădat apoi pe primarul și ne-a promis că în tot anul va veni la noi.

De încheiere mai observ între altele, că s-a colectat pentru statua lui Kossuth, că s-au trimis telegrame lui Kossuth și soției, că toastantul nostru la observarea deputatului că poporul nu știe ungurește a făcut răspunzătorii pe învățătorii cei bătrâni, că Români, deși a fost post, au ținut la mâncare cu frații Unguri, pe când Jidanii, deși sunt mari patrioți, au mâncat numai bucate cușere făcute de o Jidancă și încă ... mai știe-le și sfinții, căci eu m-am dus de acolo²⁵.

Tonul relatării se desprinde parcă din Caragiale, cu deputatul ungur demagog, jucând rolul de prieten al românilor, punându-și cenușă în cap că nu știe limba valahă să se poată exprima direct poporului din Bicaz, este primit cu pompă de „nădrăgari”, în cercul cărora își dă jos masca și tună și fulgeră contra lui Maniu - și a altor fruntași români etc.

Altă istorioară cu fiare sălbatice în secuime, de astă dată tragică, este publicată de „Gazetă” la 9 septembrie at.n., sub titlul „O vânătoare nenorocită”. Ce se întâmplase?:

„În comuna noastră, Buzeu-unguresc (comit. Treiscaunelor) la locuitorul de lângă pădure, G. Macriș, s-a învățat ursul în porumbiște. Pricinuind pagube însemnate, oamenii l-au pândit vreo câteva nopți, dar dihania nu a venit, presimțind poate ce o aștepta. Sămbătă, către seară, pădurarul Mihail Kaiser jun., un om tânăr, s-a dus să înșele ursul și a întins mai multe curse, așa numite puști cu sfoară, un sistem de altfel periculos, că peste noapte ursul venind, să se puște singur. Pădurarul Kaiser, după ce

a așezat puștile, s-a dus să mai examineze puțin sfoarele și direcția elevilor. Atingând din nenorocire sfoara, s-a descărcat pușca și glonțul l-a nimerit atât de grav încât la moment a căzut mort. Aviz celor care au acest obicei rău de vânătore”²⁶.

Relatarea este semnată de învățătorul pensionat G. Zaharia din Sita Buzăului, fidelul corespondent al „Gazetei”.

Colectele pentru masa studenților români din Brașov au continuat și la 21 septembrie st.n. „Gazeta” făcea cunoscut cititorilor că „D-l Nicoleta Puianu²⁷ și soția sa au depus 100 cor: ca fond pentru masa student. rom. din Brașov în memoria lui Vasile Aiteanu din Hăghig răposat în 30 august a.c.”²⁸. O altă faptă frumoasă a preotului Puianu îi împodobește astfel personalitatea, deja cunoscută.

Ridicarea unei noi școli confesionale ortodoxe în Araci (Arpătac) a fost un deziderat important pentru fiii satului și un prilej de a-și demonstra vrednicia în numele neamului lor în acele vremuri de opresiune națională, inimosul preot Aurel Nistor publica în „Gazetă” la 2 octombrie st.n. următoarea „Mulțămită publică”:

„Mândră trebuie să fie orice mamă cu fiii buni? Cu atât mai mândră trebuie să fie o comună ca are fii buni! O astfel de comună mândră de fiii ei e și comuna noastră, căci ea în trecut a avut mulți fii aleși, cari cu drag și-au adus aminte de comuna lor natală, jertfind din prisosul lor pentru ridicarea unei mândre biserici; așa a avut pe fericiții în Domnul: Dumitru și Nicolae Cioflec, Ioan Colțescu și alții, cari au jertfit sume frumoase pentru ridicarea casei Domnului. Tânăra generație însă se arată și ea vrednică de antecesorii ei și ca prima solie de nădejdi în viitor ne-a venit de la dl. Ioan G. Colan, mare comerciant în Pătărlagele (România). În zilele trecute a trimis bisericei gror. din Arpătac suma de cor. 500, ca să se depună și fructifice ca un fond deosebit până când se va înființa în comună școală confesională, având atunci a se folosi suma la ridicarea clădirii.

Cu aceeași mențiune a trimis un alt fiu vrednic al comunei, Niculae Nenea, cassar la firma Coltofeanu din Galați, de la sine, suma de lei 105 și colecta de la prietenii ai d-sale lei 135, anume de la domnii Radu Odor 20 lei, G. Coltofeanu 10 lei, M.L. Halpem 10 lei, V. Damian 5 lei, G. Turbure 10 lei, E. Istrate 5 lei, H. Stalsky 10 lei, G. Rența 5 lei, G. Muntean 20 lei, I. Negoescu²⁹ 10 lei, I. Ceanga 5 lei, I. Comșa Fulga 5 lei, C. Coltofeanu 10 lei, toți din Galați, iar M. Papadopol din Craiova 10 lei. Atât mărimoșilor contribuente, cât și mai ales vrednicilor fii ai comunei noastre le aducem cele mai călduroase mulțumiri. Dea Dumnezeu ca exemplul lor să-l urmeze cât mai mulți fii ai neamului nostru. Arpătac, 27 sept. 1909”³⁰.

Dar șirul veștilor minunate din Araci nu se oprește aici. În același număr al „Gazetei”, vrednicul român și intelectual Aurel Nistor, preotul ortodox al satului, publică o altă corespondență sub titlul optimist și tonic „Lucruri bune din Trei Scaune. Reuniunea femeilor greco-ortodoxe din Arpătac”!

Ce vești bune mai aflăm, așadar, din satul familiilor demne de pomenire: Nistor, Cioflec, Rafiroiu, Colțea etc.

„În aceste zile de greu zbucium sufletesc - scrie preotului-patriot Aurel Nistor - în care ne frământăm temându-ne de viitorul bisericei și școalelor noastre, cred că vor fi un bun îndemne de nădejde-n viitor pentru sufletele cetitorilor unele știri de semne de viață și de înaintare tocmai din cele mai expuse ținuturi din Treiscaune, din comuna Arpătac. Dacă să pot face lucruri bune într-o comună săracă, cu populațiune mică, fără de școală românească

și situată într-un ținut unde suntem expuși tuturor curentelor dușmănoase, atunci minuni să pot face în comune compacte și puternice românești, cu școli bune și având în sânul lor mai mulți bărbați luminați.

În Arpătac, pe lângă tovărășie de asigurarea vitelor (formată în comunitate cu Ungurii) și pe lângă agentură a Asociațiunei cu 4 membri ordinari și 7 ajutători, mai e și o „Reuniune a femeilor române gr.or., pentru înfrumusețarea bisericei” - după cât știu singura în Treiscaune - care și-a ținut adunarea generală în ziua Sf. Cruci 14/27 sept.

Reuniunea e întemeiată de 5 ani, începutul fiind cât se poate de greu. Neîntâlnind școală românească a trebuit luptă până a-i face pe oameni a înțelege ce e aceea reuniune și ce rost are ea, căci, cei mai mulți, nici nu au mai auzit de cuvântul acesta!

Le era străină cu totul și neînțeleasă o asociație cu un scop ideal - cum e înfrumusețarea bisericei - dar ca o astfel de asociație să o facă femeile, era ceva de pe alte tărâmuri! Pe cât e de ușor a înființa reuniuni în orașe sau sate înaintate, unde ai de lucru cu oameni luminați și-ți stau în ajutor alți bărbați cu școli, pe atât este de greu în comune unde singur preotul este cu ceva școli. E greu, dar nu e nici acolo imposibil, mai ales dacă ai oameni - fără școli - dar cu inimă caldă!

Că în Arpătac a putut prinde rădăcini Reuniunea femeilor și mai ales că a înaintat, e de a să mulțăm numai astor fel de oameni și femei din comună - de cari avem mulți - și mai ales unei nobile doamne. Elena dr. Iancu Mețianu n. Grosu din Zărnești, președinta de onoare a Reuniunii. Interesul viu arătat de d-sa față de prosperarea Reuniunii, precum și căldurosul sprijin moral și material ce ni l-a dat cu toată inima, a electrizat sufletele tuturor, așa că exemplul dat a fost urmat cu drag de multe femei din comună. Astfel că începutul, crezut de neînvinș, se prefăcu în muncă ușoară.

Taxa anuală ca membră a Reuniunii e 1 cor. În urma unei nobile emulațiuni însă, cele mai multe membre s-au înscris cu câte 2 cor., uneia cu 3 cor. și o membră cu 4 cor. anual. Din aceste taxe de membre s-a format fondul neatacabil din ale cărui interese să pot folosi anual 3/4 părți spre înfrumusețarea bisericei. Fondul a ajuns azi la suma de cor. 598.45.

Pentru ca să înțeleagă toți oamenii din comună rostul și folosul Reuniunii și astfel să o și sprijinească, a hotărât adunarea generală încă din ianuarie 1909 să mai înființeze un fond disponibil, alimentat cu 3/4 părți a intereselor fondului neatacabil, cu venitele petrecerilor aranjate de Reuniune, cu eventualele donațiuni și cu sumele adunate în casseta din biserică. Reuniunea încă în toamna anului 1907 a pus în biserică o cassetă de tinichea - dăruită de George Axente comerciant - cu scop ca oricine voește să pue în ea bani în favorul Reuniunii! Cheița casetei să păstrează în două plicuri sigilate în prezența altor 3 martori, luându-se protocol despre sumele aflate! În 1908 s-a adunat cor. 42,50 în cassetă iar în cele 8 luni din anul acesta cor. 41.80.

Capitalul fondului disponibil putându-se folosi de ori de câte ori care trebuința spre înfrumusețarea bisericei, adunarea generală a hotărât ca din fondul disponibil în primăvara viitoare să repareze și renoveze cu totul biserică cu spese aproximative de cor. 600. Neavând această sumă la dispoziție, adunarea generală a hotărât ridicarea chiar cu împrumut a sumei ce lipsește, până la cor. 600 și repararea bisericei tot o va face!

După începutul frumos pornit sunt însă presemne

că nu va fi lipsa de acest refugiu la împrumut! Ca și până acuma, așa și cu aceasta ocazie un puternic sprijin a primit Reuniunea de la prea iubită ei președintă de onoare, doamna Elena dr. I. Meșianu!

Pe lângă suma de cor. 100, donată în 1907, și cor.20 în anul acesta, P.O. D-sa, pentru repararea bisericei a mai oferit acuma reuniunei cor. 200.

Această faptă nobilă a avut darul de a aprinde sufețele tuturor spre o îmbrățișare tot mai intensivă a Reuniunei, așa că imediat după finirea adunării au început a să înscrie membre nouă și e speranța că în scurtă vreme toate femeile din comună se vor înșira sub steagul Reuniunei!

Nobila faptă a P.O. D-sale a îndemnat și pe alți binefăcători a o urma: astfel primarul comunei, George Brânduș, a oferit 50 cor., I. G. Colan, comerciant (Pătârlagele, România) a trimis 40 lei, d-l Iancu Axente a colectat de la d-nii Otrobănuș N., șef de gară (Feldioara), 10 cor., A. Spitz 5 cor., V. Bruss 5 cor., Kammer&Comp. 5 cor., toți comercianți (Brașov), G. B. Cașșă cărciumar (Elôpatak-Vâlcele), 2 cor., parohul Aurel Nistor a colectat de la d-nii Simion F. 5 cor., N. P. Goldman 2 cor., I. G. Eremie 2 cor. comercianți, și Horvath Al., friser 1 cor. (toți din Brașov), Ioan Vodă 2 cor., G.Nastea 2 cor. -notari, d-na Elena Șona 60 fil.(Zărnești), I. Pușcariu inv. (Poiana-Mărului) 1 cor.

Contribuiri benevole a mai căpătat Reuniunea de la d-nii Ioan Nema (Zărnești) 20 cor., G.Zătică (Bod) 1 cor., Ioan Sporea, Neculae Ilie - învățători (Feldioara), Victor Braniște, redactor (Brașov), câte 1 cor., Gizella Axente (Arpădac) 1 cor.; prin d-l Iancu Axente s-a colectat de la mai mulți binefăcători 14 cor.

Fondul disponibil e azi de cor.451.80, așa că azi Reuniunea dispune cu totul de o avere de cor.1050,25, sumă la care acum 5 ani nici prin vis nu cutezam a ajunge.

Pe lângă recunoștința adânc săpată în inimile noastre aducem și pe această cale mulțumirile cele mai călduroase P. onoratei doamne Elena dr. Iancu Meșianu, precum și tuturor onoraților domni contribuitori cu darul lor benevol, precum și tuturor onoratelor doamne, cari deși nu locuiesc în comuna noastră, totuși - spre bun îndemn - s-au înscris și sunt membre ale Reuniunei, precum: Maria Moise Micu, Elena Aron Gogonea și Ana Nec, Râmeț (Poiana-Mărului), Victoria Vasile Meret (Bod), Reveca I. Vodă și Maria Ioan Nema (Zărnești), Elena I. Colan (Bran), Valeria Ioan Rafiroiu (Cernatul-Inf.), Elena Alexandru Axente (București) și Reveca Ioan Nema (Arieșd).

Numele tuturor binefăcătorilor și membrilor Reuniunei să înscriu an de an în cartea de aur a Reuniunei și să pomenesc de 3 ori pe an la Sf.Liturghie³¹.

Totul este scris cu o inimă caldă și neostenită în a se bucura de vrednicia femeilor române din zonă și a generoșilor români (și câțiva străini chiar) care au contribuit pentru un ideal frumos românesc în chiar mijlocul „tuturor curențelor dușmănoase” și pline de nesiguranță pentru viitorul bisericii și școlilor românești.

Din apropiere de Araci, din Vâlcele, se trimitea „Gazetei” o veste tristă, publicată la 31 octombrie st.n., și anume faptul că „Ioan Moga, preot greco-ortodox român în Vâlcele a răposat în anul al 61-lea al vieții și al 34-lea al evlavioasei sale preoții la 30 octombrie, st.n.ora 10”³².

Un alt fapt neobișnuit, petrecut la „Granița Moldovei”, de unde se trimitea „Gazetei” corespondență la 1 noiembrie stil vechi, este publicat, sub semnătura „Grănicerul” și cu titlul „Repatrierea săcuiilor”, la 16 noiembrie st.n.

Ce se întâmplase? „Astăzi au trecut prin vama secundară Bicz-Gyergyobekas - vama principală fiind Tulgheșul - scrie „Grănicerul” venind din România, două cară moldovenești încărcate cu câte 14 copii de săcui, supuși români, originari din Ungaria, cari pentru pericolul valahizării sunt aduși pe spesele statului ungar în patria mamă.

Luând informație de la cărăuș, acesta mi-a descoperit tot. Cei 28 copii unguri, spunea, aparțin comunelor Straja și Bicz din Județul Neamț, plasa Târcău, din România. Aveau ei acolo o școală cu învățător ungar, și acesta observând pericolul valahizării scumpulor odrasle arpadiene, printr-o petiție adresată conzului austro-ungar din București, acesta în confelegere cu guvernul ungar și aprobarea guvernului român, au hotărât ca pe acești copii să-i mântuiască de această primejdie trecându-i granița și așezându-i în internate ungurești.

Primind spese de transport din partea statului ungar suma de 360 coroane, vor fi aduși cu carăle până la gara din Gyimesközéplak (Lunca de Jos), iară de acolo cu trenul, și vor fi împărțiți parte în orașul Murăș-Oșorheiu, parte în Cluj, unde își vor primi creșterea.

În timp de opt ani vor primi îmbrăcăminte și completa întreținere gratuit, adică pe cheltuielile statului ungar.

După puțină socoteală iese la iveală că pentru acești 28 pioneri va trebui să jertfească grațiosul conte Apponyi nu mai puțin ca 80.000 coroane!

Să nu uităm acum că părinții acestor pionieri, ca supuși statului român, nu contribuie cu nici o para la susținerea statului ungar; trebuie să admirăm generozitatea marelui și învățatului conte cu banii și sudoarea cetățenilor nemaghiari, cari formează majoritatea locuitorilor acestei țări.

Poate că suma trimisă de guvernul unguresc nenorociților din Messina și neprimută de aceia, va alina suferințele acestor prea nenorociți români cu buze ungurești, speriați de puvoii valahizării.

Și mai e de admirat în această afacere și liberalitatea guvernului român, care neluând în seamă actele de violență ca d. ex. expulzarea profesorului Iorga din Austria, oprirea participării studenților români din Ungaria la congresul studențesc din Iași și toate manoperile văzute și nevăzute ale guvernului ungar, îndreptate spre nimicirea existenței noastre naționale, totuși guvernul României face toate înlesnirile Maghiarilor!

Cazul acesta se întâmplă la o vamă de a doua mână. Cine poate să știe, nu cumva acest caz se întâmplă pe la toate oficiile de vamă cari încunjură iubită noastră patrie?³³

Corespondentul, pe bună dreptate caustic, înfiează generozitatea guvernului ungar pe banii publici obținuți de la majoritatea nemaghiară din Ardeal și condamnă, totodată, „bunătatea” și „liberalitatea” guvernului român, care „face toate înlesnirile maghiarilor”.

În decembrie 1909 „Gazeta” mai publică două informații în care sunt implicați, cu fapte bune, intelectuali români din secuime. Astfel la 17 decembrie st.n. sunt publicate numele celor care au contribuit la „serata literar-muzicală a teologilor români din Blaj, aranjată în 23 noiembrie curent”, nunc printre care figurează și Nicolae Puian și I. Tăslăuanu, preot în Bilbor, comitatul Ciuc³⁴, iar la 24 decembrie st.nou sunt publicate numele celor care și-au răscumpărat felicitările de Anul Nou pe scama Muzcului Asociațiunii (Astrei), printre aceștia fiind și Ioan Urziceanu și Ioan Dobrcan din Corbu³⁵.

Prin valoarea istorică, morală, informațională și chiar literară a corespondenței românești din secuime în paginile „Gazetei Transilvaniei” suntem introduși în prob-

lematica națională românească dintr-o zonă mai puțin cunoscută de istoriografie.

Note

1. Vezi și: VASILE LECHINȚAN, OCTAVIAN GR. ZEGREANU, „Correspondență de la românii din secuime în „Gazeta Transilvaniei” din 1889” (în continuare: „Correspondență 1889”) în „Angustia” nr.2, 1997, p.321-329; idem, „Correspondență de la românii din secuime în „Gazeta Transilvaniei” din 1899”, (în continuare: „Correspondență 1899”), în „Angustia”, nr.3, 1998, p.153-158.
2. „Gazeta Transilvaniei” nr.6 din 10/23.I.1909, p.3.
3. Vezi: IOAN LĂCĂTUȘU, „Personalități din Covasna și Harghita”. Cluj-Napoca, 1998, p.81-84.
4. „Gazeta Transilvaniei”, nr.12 din 17/30.I.1909, p.3. 5. Vezi infra, nota 3.
6. „Gazeta Transilvaniei” nr.16 din 22.I/4.II.1909, p.3.
7. Vezi: IOAN LĂCĂTUȘU, op.cit., p.41-51 și 123-132.
8. „Gazeta Transilvaniei” nr.20, din 27.I/9.II.1909, p.3.
9. Idem, nr.33 din 13/26.II.1909, p.3.
10. Idem, nr.94 din 1/14.V.1909, p.5.
11. Despre înființarea Institutului de credit și a Societății de lectură în Buzăul Ardelean, vezi „Correspondență 1899”, p.156.
12. „Gazeta Transilvaniei”, nr.132 din 19.VI/2.VII.1909, p.6; idem, nr.137 din 26.VI/9.VII.1909, p.5-6.
13. Idem, nr.97 din 18.II/3.III.1909, p.2.
14. Idem, nr.34 din 14/27.II.1909, p.21. Vezi biografia preotului și protopopului Aurel Nistor în: IOAN LĂCĂTUȘU, op.cit., p. 91-96.
15. ȘTEFAN IOSIF, tatăl lui Ștefan Octavian Iosif, a redactat împreună cu IOAN DARIU (1855-1931) - învățător în Sita Buzăului și Satulung, „Școala și familia - foaie pentru creștere și învățământ” (din 1886), care se va numi din 1903 „Școala și familia, foaie pedagogică și literară”.

1. Jordan Datcu, „Dicționarul etnologilor români”, I, București, 1998, p.212.
16. „Gazeta Transilvaniei”, nr.85 din 18.IV/1.V.1909, p.1-2.
17. Idem, nr.112 din 26.IV/5.V.1909, p.2.
18. O biografie a învățătorului George Zaharia din Întorsura Buzăului vezi în: IOAN LĂCĂTUȘU, op.cit., p.165-170.
19. „Gazeta Transilvaniei”, nr.105 din 15/28.V.1909, p.4.
20. Idem, nr.110 din 23.V/5.VI.1909, p.4.
21. O biografie a lui Nicolae Bogdan, vezi în: Ioan Lăcătușu, op. cit., p.15-20.
22. „Gazeta Transilvaniei” nr.126 din 12/25.VI.1909, p.3.
23. Idem, nr.158 din 23.VII/5.VIII.1909, p.2-3.
24. Idem, nr.164 din 30.VIII/12.VIII.1909, p.3.
25. Idem, nr.184 din 26.VIII/8.IX.1909, p.2.
26. Idem, nr.185 din 27.VIII/9.IX.1909, p.3.
27. Despre Nicolae Puianu vezi: „Correspondență 1889”, p.321-322; „Correspondență 1899”, p.153-155.
28. „Gazeta Transilvaniei” nr.194 din 8/21.IX.1909, p.3.
29. I. Negoescu din Galați a mai contribuit cu bani pentru școli din secuime, vezi: „Correspondență 1899”, p.152.
30. „Gazeta Transilvaniei” nr.201 din 19.IX/2.X.1909, p.6.
31. Idem, p.5.
32. Idem, nr.225 din 18/31.X.1909, p.3.
33. Idem, nr.237 din 3/16.XI.1909, p.3.
34. Idem, nr.262 din 4/17.XII.1909, p.6.
35. Idem, nr.279 din 24.XII.1909, p.3.

Abstract

The correspondence of the Romanians from „Secuime” in the „Transylvania Newspaper” – 1909

The authors plan to reconstruct in this work the life of the Romanians from „Secuime” using the correspondence mailed by these to the impressing publication „Gazeta Transilvaniei” of Brașov, in 1909. Here are presented „picturesque” events, daily or out of the ordinary, national and cultural aspects or outlooks and the evolution of the inter-ethnic relationships. Thus, we have the opportunity to meet some Romanian personalities from the Ciuc, Trei Scaune and Odorhei counties. They have asserted themselves by their fight for the survival of national life in a period hostile to this approach, when the main purpose of the Hungarian State was the „magyarization” at any costs.

Considering the historical, moral, informational and even literary value of the correspondence of the Romanians from the „Secuime”, we can more easily approach the Romanian national problems from a region less known by historiography.

Vasile Lechințan

Arhivist, Direcția județeană Cluj a Arhivelor Naționale,
Cluj Napoca, Str. Mihail Kogălniceanu, nr. 10
Tel. 064/198979

Octavian Gr. Zegreanu

Medic
Cluj Napoca